

**РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА
В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ:
ОСОБЛИВОСТІ, ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Наталія ПАРХОМЕНКО

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач відділу теорії держави і права
Інститут держави і права ім. В.М. Корецького
м. Київ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-5870-9261>*

Згідно з характером здійснюваних державою на тому чи іншому історичному етапі її розвитку завдань, держава вибудовує найбільш відповідну обставинам модель правового регулювання суспільних відносин. Формування такої моделі передбачає застосування специфічного правового інструментарію, який би в сукупності з іншими засобами економічного, соціального характеру дозволив досягти соціально значимого та корисного результату за умови найменших витрат. Тому, залежно від мети правового регулювання та виконуваних завдань, держава може запроваджувати різні, в тому числі, існуючі одночасно, правові режими.

В сучасній теорії права правовий режим розглядається як особливий порядок регулювання певної сфери суспільних відносин, який забезпечується шляхом специфічного поєднання та співвідношення його методів, способів і типів. Це цілісний комплекс юридичних засобів, сформований з елементів правового регулювання, що підлягають застосуванню, – (диспозитивного та імперативного), способів (дозволів, заборон і зобов'язань), типів регулювання.¹

Реалізація права в цьому аспекті є інструментом трансформації змісту норм права в реальні суспільні відносини, завдяки чому досягається мета правового регулювання щодо запровадження того чи іншого правового режиму, визначається ефективність діяльності держави щодо встановлення та підтримання правопорядку в межах створених правових режимів.

¹ Петришин О.В. Правовий режим. Велика українська юридична енциклопедія. : у 20 т. Х.: Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол.: О. В. Петришин (голова) та ін.; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. – 2017. С. 530.

Наразі Україна докладає значних зусиль щодо упорядкування різних сфер суспільних відносин у зв'язку із триваючою п'ятий рік війною, врегулюванням невинного процесу їх цифровізації, а також, одночасним здійсненням глибинних перетворень правової сфери в аспекті виконання євроінтеграційних зобов'язань. Кожне з цих завдань вимагає пошуку, формування та застосування особливих засобів та моделей правового регулювання, створення відповідних правових режимів дозвольного, забороняючого та зобов'язуючого характеру, їх комбінування та кооперування.

Набуття членства в ЄС розглядається не лише як засіб удосконалення соціально-економічного та політико-правового розвитку України, підвищення добробуту її громадян, захисту їх прав та законних інтересів, але й як чинник екзистенційного виживання країни, ідентифікатор її політико-правової та економічної спроможності виконувати міжнародні зобов'язання такого рівня та змісту. Окрім того, «з огляду на проблемну та суперечливу трансформацію зовнішнього курсу країн-світових лідерів, ускладнення геополітичної ситуації у світі, особливого значення для України в умовах широкомасштабної війни набуває стратегічна вага та важливість набуття членства в Євросоюзі»².

Природу, сутність та зміст правового режиму євроінтеграції доцільно розглядати як спеціальний правовий режим, що виник та формується в межах і на основі національного та наднаціонального правопорядків та має на меті гармонізацію права України та права ЄС, набуття Україною членства в ЄС шляхом масштабних внутрішніх трансформацій. Одним із ключових інструментів забезпечення цієї мети є виконання зобов'язань відповідно до Угоди про асоціацію, що є формою виконання міжнародно-правових і конституційних обов'язків держави.

Цей процес має комплексний, багаторівневий і поетапний характер, у межах якого визначені суб'єкти, а саме: держава виступає первинним суб'єктом відповідальності, органи публічної влади – безпосередніми виконавцями, судова влада – гарантом, а приватні суб'єкти та громадянське суспільство – учасниками фактичної реалізації гармонізованого законодавства. Така модель має забезпечити системність і незворотність європейської інтеграції як правового процесу, виконання євроінтеграційних зобов'язань не як одноразової діяльності, а як комплексного процесу функціонування спеціального правового режиму. Відповідно, взявши на себе додаткові, поряд із раніше конституційно визначеними обов'язками, держава також отримала додатковий обсяг юридичної відповідальності за виконання

² Європейська інтеграція України: стан, виклики, перспективи. Думки і позиції експертів. Центр Разумкова, квітень 2025. https://razumkov.org.ua/images/2025/05/2025-European_integration.pdf

євроінтеграційних зобов'язань. Передумовами ефективного виконання відповідних зобов'язань є достатні ресурси – фінансові, кадрові та часові – для впровадження норм і процедур ЄС, послідовність та своєчасність виконання завдань; завершення воєнних дій та фокусування на стабілізаційних процесах в усіх сферах суспільних відносин, в т.ч. перерозподіл фінансів³.

Втім реалізація правового режиму євроінтеграції протягом всього періоду існування не завжди є успішною та ефективною. Зокрема, попри програмний і системоутворюючий характер Угоди про асоціацію, її виконання в українському правопорядку тривалий час здійснювалося фрагментарно та несистемно. Реалізація окремих зобов'язань не завжди була підпорядкована єдиній логіці правового регулювання, що призвело до асинхронності реформ у різних секторах та порушення функціональної цілісності правового режиму євроінтеграції. Така ситуація свідчить про недостатню інституціоналізацію євроінтеграційної політики, як довгострокової та внутрішньо узгодженої державної діяльності.

Подекуди звичайною стала ситуація, коли у процесі адаптації законодавства простежується домінування формальної гармонізації над фактичним виконанням імплементованих норм, що зумовлено відсутністю належного ресурсного забезпечення, системного та постійного організаційного, фінансового та кадрового супроводження. Зазначене викликає розрив між законодавчими приписами та практикою їх реалізації, що підриває принцип ефективності права та знижує довіру до інститутів публічної влади в контексті євроінтеграційних реформ.

З іншого боку, подекуди проведення єврореформ відбувається під тиском не лише політичного, а й корпоративного впливу, що проявляється у вибіркового правозастосуванні, пом'якшенні санкцій або нехтуванням виконання тих чи інших правових приписів. Такий вплив нівелює регуляторний потенціал права та створює структурні ризики для досягнення цілей інтеграції з Європейським Союзом.

Чіткого законодавчого закріплення та правової визначеності потребує правовий статус актів права ЄС, прямо передбачених у додатках до Угоди про асоціацію, у національній правовій системі. Наразі відкритим є питання: чи матимуть чи мають вони пряму дію, від чого залежить їх застосовування судами; чи вони є лише орієнтиром для імплементації через національні закони чи потребують прийняття окремих правових актів.

³ Пархоменко Н.М., Правовий режим євроінтеграції: окремі теоретичні аспекти виконання зобов'язань. *Український часопис конституційного права*. 2025. №. 4. С. 65. doi.org/10.30970/jcl.4.2025.3

Важливим також є забезпечення постійного парламентського контролю за якістю євроінтеграційного законодавства, своєчасністю його прийняття та ефективності реалізації. Політизація процесу євроінтеграції часто формалізує виконання Україною міжнародно-правових зобов'язань.

При цьому, створена та існуюча наразі інституційна система забезпечення євроінтеграційних реформ є складною та суперечливою, що породжує безвідповідальність та демотивацію щодо їх успішного просування з боку уповноважених суб'єктів публічної влади. Відповідно потребують негайного удосконалення правові механізми застосування різного роду відповідальності за неналежне виконання євроінтеграційних зобов'язань. Зазначене також актуалізується з огляду на політико-економічний характер Угоди про асоціацію, що не супроводжується чіткими юридичними санкціями. Невизначеність строків виконання, необмежений характер дії Угоди та відсутність жорстких механізмів примусу знижують динамізм реформ та їх ефективність.

Окрім того, важливою передумовою успішності виконання єврозавдань є постійний діалог з інституціями ЄС, реальність їх намірів щодо набуття Україною членства в ЄС, різноаспектна та консолідована підтримка та допомога цих інституцій загалом та окремих країн-членів зокрема.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що в Україні правовий режим євроінтеграції сформувався як складний і багаторівневий нормативно-інституційний масив, ефективність якого залежить від багатьох чинників, подекуди характеризується формалізмом та вимагає системного та підзвітного виконання євроінтеграційних зобов'язань, що потребує подальшого доктринального осмислення та вдосконалення механізмів правового забезпечення європейської інтеграції України з урахуванням вітчизняного досвіду.